

ТМГ. XXXVII	Бр. 1	Стр. 73-96	Ниш	јануар - март	2013.
-------------	-------	------------	-----	---------------	-------

UDK 336.221.4 : 339.137.2

Pregledni rad

Primljeno: 25.11.2012.

Revidirana verzija: 22.01.2013.

Odobreno za štampu: 21.03.2013.

Jadranka Đurović Todorović

Marina Đorđević

Univerzitet u Nišu

Ekonomski fakultet

Niš

PORESKA KONKURENCIJA KAO GLOBALNI I REGIONALNI FENOMEN *

Apstrakt

U eri globalizacije kada se otklanjaju mnoge barijere koje su usporavale protok roba, radne snage i kapitala, sve veća pažnja se poklanja poreskoj konkurenciji. Mnoge zemlje u težnji da se što brže razviju nastoje da privuku strane direktne investicije putem veoma niskih poreskih stopa. Na taj način među zemljama se javlja konkurencija, koja ima brojne prednosti. Međutim, štetna poreska konkurencija je ekstremna situacija kada zemlje koriste veoma niske ili čak nulte stope pri oporezivanju dobitka pravnih lica ili prihoda od kapitala i kapitalnih dobitaka fizičkih lica. Ove zemlje se nazivaju poreskim rajevima i nalaze se i među razvijenim i nerazvijenim zemljama. U ovom radu došli smo do zaključka da, kada neke zemlje snize svoje poreske stope, da to čine i druge zemlje, da poreske stope na prihode od kapitala imaju opadajuću tendenciju, kao i to da je poreska konkurencija dovela do značajnog sniženja stopa poreza na dobit pravnih lica. U uslovima globalne ekonomske krize poreska konkurencija se ne koristi u velikoj meri, jer je u takvim uslovima teško privući kapital.

Ključne reči: poreska konkurencija, harmonizacija poreza, poreski sistem, strane direktne investicije, efektivna poreska stopa

jadrankadjt@gmail.com

* Rad je urađen u okviru projekta: "Unapređenje konkurentnosti javnog i privatnog sektora umrežavanjem kompetencija u procesu evropskih integracija" br.179066

TAX COMPETITION AS A GLOBAL AND REGIONAL PHENOMENON

Abstract

In the era of globalization, when many barriers that have slowed the flow of goods, labor and capital are being removed, more attention is given to tax competition. In their tendency to develop as fast as possible, many countries try to attract foreign direct investment by very low tax rates. In this way, competition emerges among countries, which has a number of advantages. However, harmful tax competition is an extreme situation when countries use very low or even zero tax rates on corporate income or on capital income and capital gains of individuals. These countries are called tax havens and include both the developed and underdeveloped countries. In this paper we conclude that if some countries reduce their tax rates, other countries follow in their footsteps, that capital income tax rates tend to decline, and that tax competition has led to a significant decrease in corporate income tax rate. In times of global economic crisis, tax competition is not widely used, because it is difficult to attract capital in such conditions.

Key words: Tax Competition, Tax Harmonization, Tax System, Foreign Direct Investment, Effective Tax Rate

UVOD

Struktura poreskih sistema savremenih država je prilično harmonizovana. Ono po čemu se one razlikuju jeste širina poreskih osnovica i visina poreskih stopa. Sedamdesetih godina prošlog veka na sceni su bile jako visoke progresivne stope u sferi oporezivanja dohotka fizičkih lica i dobiti korporacija. Od tada se brže ili sporije snižavaju poreske stope, gde neke zemlje idu toliko daleko da koriste nulte stope. U situacijama kada države namerno snižavaju svoje poreske stope u odnosu na druge zemlje u cilju privlačenja nedostajućeg kapitala, govorimo o poreskoj konkurenciji, koja uslovljava značajno seljenje kapitala.

Međutim, ima i onih zemalja koje zagovaraju poresku harmonizaciju, koja je suprotna poreskoj konkurenciji. Reč je o razvijenim zemljama koje ne žele da smanjuju svoje poreske prihode, ali ne žele ni da dođe do odliva kapitala u druge države. Tipičan primer je Evropska unija, gde je došlo do značajne harmonizacije poreza na potrošnju, ali ne i direktnih poreza. Srbija je jedna od zemalja koje koriste niske poreske stope kako bi došla do nedostajućeg kapitala, odnosno stranih direktnih investicija.

Za potrebe istraživanja koristili smo podatke zvaničnih statistika zemalja OECD-a, EU i Srbije. Pri koncipiranju rada postavili smo nekoliko polaznih hipoteza koje smo nastojali da testiramo: kada neke zemlje snize poreske stope, to u većoj ili manjoj meri čine i druge zemlje; u savremenim uslovima privređivanja poreske stope na prihode od kapitala (nefundirane prihode) niže su od poreskih stopa na prihode od rada (fundirane prihode); poreska konkurencija je potreban, ali ne i dovoljan uslov za privlačenje stranih direktnih investicija.

POJAVNI OBLICI I OBELEŽJA PORESKE KONKURENCIJE

U savremenoj integrisanoj ekonomiji konkurentnost zauzima centralno mesto u ekonomskim analizama i razmišljanjima, kako razvijenih, tako i zemalja u razvoju. Pojam konkurentnosti je veoma složen, jer se sastoji od brojnih vrsta, kao što su: međunarodna i nacionalna konkurentnost, cenovna i necenovna konkurentnost, prirodna i ekonomska, konkurentnost na mikro i makro nivou, itd. Stoga je sasvim razumljivo što ne postoji opšte prihvaćena sveobuhvatna definicija konkurentnosti. Predstavnicima klasične teorije (Adam Smit i David Rikardo) konkurentnost su vezivali za slobodno tržište. Međutim, u savremenim veoma kompleksnim uslovima ovaj pojam ne može da se posmatra na tako uprošćen način. Nova teorija konkurentnosti polazi od toga da nacionalno blagostanje nije nasleđeno, već stvoreno strateškim izborima (Porter, 1990).

Konkurentnost na makronivou nije isto što i konkurentnost na nivou preduzeća. Konkurentnost na mikronivou najčešće se izjednačava sa uspešnošću preduzeća na tržištu, tj. sa kretanjem tržišnog učešća preduzeća i dostignutim kvalitetom njihovih proizvoda. S druge strane, konkurentnost na makronivou je mnogo kompleksniji pojam jer obuhvata rast, kvalitet života i produktivnost (Леко-Шимих, 1999, str.77).

Jedna vrsta konkurentnosti kojoj se poslednjih tridesetak godina poklanja velika pažnja je poreska konkurentnost. Međutim, poreska konkurentnost nije nova pojava, jer se prvi zabeleženi slučajevi javljaju još u 12. veku na području severne Italije (privlačenje tkača vune). Iako se teško može definisati, ona zapravo predstavlja takmičenje među državama (jurisdikcijama) u privlačenju kapitala (investitora) poreskim instrumentima, posebno poreskim podsticajima (Раичевић & Ненадић, 2004, str. 47). S obzirom na to da se javlja u različitim pojavnim oblicima i da izaziva brojne pozitivne i negativne efekte, sve više zaokuplja pažnju stručne i šire javnosti. Poreska konkurentnost prevashodno se odnosi na direktne poreze (porez na dohodak fizičkih lica, porez na dobit preduzeća i porezi na imovinu).

Razlozi koji su uslovlili postavljanje poreske konkurencije u fokus pažnje su trojaki (Easson & Zolt, 2003, str.4):

– mobilnost međunarodnih kompanija (značajno je uvećana zahvaljujući razvoju kompjuterske tehnologije ali i stvaranju regionalnih

zajednica, koje karakteriše ukidanje carinskih i drugih barijera. Formiranjem proizvodno-prodajnih lanaca koji posluju na teritorijama različitih zemalja došlo je do porasta značaja kapitala kao faktora proizvodnje i moći zemalja izvoznica kapitala, uz istovremeno smanjenje značaja rada (radne snage) kao faktora proizvodnje i pozicije zemalja uvoznica kapitala).

– uočena je važnost poreskog tretmana profita u zemlji investiranja (dugo godina u poreskim sistemima nacionalnih ekonomija postojale su odrednice da zemlja porekla investitora oporezuje njegov dohodak i imovinu na osnovu principa rezidenstva, dok zemlja u koju je investirano oporezuje dohodak koji se ostvari na njenoj teritoriji, gde se za rasprostiranje poreske obaveze koristi princip teritorijalnost. Ovakav tretman ulaganja i ostvarenih rezultata u dve zemlje dovodi do pojave dvostrukog oporezivanja, koje sigurno nije u funkciji povećanja novih investicija. Da bi se smanjile negativne posledice dvostrukog oporezivanja, zemlje mogu da preduzmu unilateralne mere ili pak da sklapaju sa drugim zemljama bilateralne sporazume. Bilateralnim ugovorima države praktično dele pravo na oporezivanje, dopuštajući izuzimanje od oporezivanja u jednoj državi ili odobravajući pravo na poreski kredit za porez plaćen u drugoj državi (Schön, 2003, str. 45–46).

Povećan je značaj praćenja svih troškova izazvanih poreskom konkurentnošću (direktni troškovi se posmatraju kroz smanjenje budžetskih prihoda, dok se indirektni vezuju za zloupotrebe poreskih obveznika i poreske administracije).

Poreska konkurencija dovodi do pozitivnih, ali i negativnih efekata. Od pozitivnih efekata mogu se izdvojiti (*Harmful Tax Competition*, 1998):

- širenje poreskih osnovica i snižavanje poreskih stopa, što uslovljava minimiziranje distorzivnih efekata poreza na ekonomiju,
- poreski sistemi se prilagođavaju i dolazi do stvaranja povoljne fiskalne klime za investitore,
- ekspanzija finansijskih tržišta i posebno tržišta kapitala dovela je do radikalnog snižavanja poreskih barijera za kretanje kapitala,
- pad poreskih prihoda može da natera vlast na efikasnije upravljanje prikupljenim prihodima, čime državna administracija postaje efikasnija, itd.

Poreska konkurencija je samo mali deo ukupne konkurencije među državama. Postaje sve važnija, jer je došlo do značajnog ubrzanja pokretljivosti rada i kapitala. Sasvim je prirodno da lica koja imaju sredstva za investiranje žele da ostvare najviše stope prinosa, tako da u savremenim uslovima njihova potraga za mogućnostima za veći profit nije ograničena državnim granicama. Zato ne treba da čudi da su oni spremni da napuste države sa visokim poreskim teretom i da svoje resurse usmere ka državama sa niskim poreskim stopama.

Poreska konkurencija svakako pripada grupi značajnih faktora koji su uticali na vlasti širom sveta da smanje poreske stope kod pojedinih direktnih poreza. Odličan primer su poreske stope kod poreza na dohodak fizičkih lica u SAD i Engleskoj. Naime, kada je Margaret Tačer došla na vlast u Engleskoj (1979. godine), zatekla je poresku stopu na nivou od 83%, da bi tokom svog mandata najvišu stopu u tranšama za oporezivanje dohotka fizičkih lica snizila na 40%. S druge strane, Ronald Regan je najvišu stopu sa 70% snizio na 28% (Mitchell, 2001). Čak i OECD, za koga se teško može reći da ima razumevanja za stimulativnu poresku politiku, procenio je da se stopa rasta povećava za 0,5% za svako smanjenje marginalnih poreskih stopa od 10% (Leibfritz, Thornton & Bibbee, 1997). Ovde treba pomenuti i Irsku, koja je kao članica EU snizila svoju stopu poreza na dobit preduzeća na svega 12,5%, što je privuklo značajne investicije, tako da je Irska ostvarila odlične rezultate po pitanju stope rasta BDP-a. Vrhunac poreske konkurencije je uvođenje proporcionalnih poreza i za fizička i za pravna lica (tzv. *flat* porezi) u bivšim socijalističkim zemljama.

Tabela 1. Pregled zemalja koje koriste flat poreze

Table 1. Overview of countries that use the flat taxes

Zemlja	Godina uvođenja	Poreska stopa (%)
Hong Kong	1948.	16
Estonija	1994.	22
Letonija	1995.	25
Litvanija	1995.	15
Rusija	2001.	13
Slovačka	2003.	19
Ukrajina	2003.	13
Gruzija	2004.	12
Rumunija	2005.	16
Makedonija	2007.	12 (10)
Crna Gora	2007.	9
Češka	2008.	15
Bugarska	2008.	10
Bosna i Hercegovina	2009.	10

Izvor: Ђуровић Тодоровић & Ђорђевић, 2011, str.128

Iz tabele 1 vidimo da je Hong Kong prvi krenuo da koristi proporcionalne i to vrlo niske poreske stope još davne 1948.godine. Nakon II svetskog rata ova država je bila na veoma niskom nivou ekonomskog razvoja. Ovakva poreska politika privukla je ogromne investicije, tako da je Hong Kong dugo posle rata imao najvišu stopu rasta. Pored ovih

zemalja, širom sveta proporcionalne stope kod oporezivanja dohotka fizičkih i pravnih lica koriste i druge zemlje. Posebnu pažnju privlači Monako, gde je poreska stopa za oporezivanje dohotka fizičkih lica 0%. Ovde je očigledno da Monako nastoji da na ovaj način privuče fizička lica koja ostvaruju visoke prihode i koja bi morala u svojim zemljama da plaćaju velike svote novca na ime poreza.

Nasuprot poreskoj konkurenciji nalazi se harmonizacija poreza. Harmonizacija znači usklađivanje poreskih sistema određenih zemalja. Javlja se kada su poreski obveznici izloženi istim ili sličnim poreskim stopama, bez obzira gde oni žive, štedeli, trošili ili ulagali. Međutim, ona ne predstavlja potpuno brisanje razlika između poreskih oblika, već podrazumeva tako dizajniran poreski sistem koji neće predstavljati kočnicu međunarodnih integracija zemlje i slobodnog kretanja roba i usluga, rada i kapitala. Cilj harmonizacije je ometanje oticanja radnih mesta i investicija iz država sa visokim porezima u države sa niskim fiskalnim opterećenjem. Pristalice poreske harmonizacije žele da smanje pritisak koji se na njih vrši u pravcu smanjenja poreskih stopa. Dobar primer je Evropska unija, koja je tražila od zemalja članica da harmonizuju sistem poreza na dobit preduzeća. Godine 1975. je traženo da najniža stopa bude 45%, da bi početkom 90-ih godina prošlog veka zahtev bio smanjen na 30%, što nije naišlo na prihvatanje od strane država članica.

Postoje dva oblika poreske harmonizacije:

- eksplicitna poreska harmonizacija nastaje kada se države međusobno dogovore o minimalnoj poreskoj stopi ili pak odluče da koriste istu stopu. Šestom direktivom zemlje članice EU su se obavezale da će minimalna poreska stopa kod PDV-a iznositi 15%, a maksimalna 25%. Poreska materija iz domena akciza i carina je takođe u velikoj meri usklađena;

- implicitna poreska harmonizacija javlja se kada poreske vlasti jedne države oporezuju dohodak svojih građana koji oni ostvare van zemlje. Ovako nešto je moguće samo u uslovima dobre razmene informacija između različitih zemalja.

Pored dobrih strana, poreska konkurencija izaziva brojne negativne posledice. Pomoću nje se stvaraju uslovi da fizička i pravna lica minimiziraju svoje poreske obaveze ili čak da ih i izbegnu. S druge strane, države zahvaljujući poreskoj konkurenciji, dizajniraju svoje poreske sisteme u pravcu privlačenja finansijskog i drugog geografski mobilnog kapitala. Ovakvo ponašanje pojedinih zemalja (ekstremi su zemlje poreski rajevi) značajno je narušilo odnose u međunarodnoj trgovini i investicionim tokovima. Sve ovo je uslovalo eroziju poreskih osnovica, prebacivanje poreskog tereta sa prihoda na potrošnju i sa mobilnog (finansijski kapital i visokokvalifikovana radna snaga) na fiksni kapital (nepokretnosti i nekvalifikovana radna snaga), nekorišćenje

progresivnih poreskih stopa i distorziju redistributivne funkcije fiskalne politike.

VRSTE PORESKE KONKURENCIJE

Poreska konkurencija može se posmatrati na različite načine. Jedna od osnovnih klasifikacija je podela na teritorijalnu i sektorsku poresku konkurenciju. Teritorijalna poreska konkurencija u privlačenju investitora (*Tax Policy Assessment and Design in Support of Direct Investment – A Study of Countries in South East Europe*, 2003, str. 88) posebno se razvija:

- između regiona jedne države,
- između država koje čine ili carinsku uniju ili jedinstveno tržište ili
- između država suseda određenog regiona.

Ukoliko se fiskalni suverenitet u federalnim ili konfederalnim državama nalazi na srednjem nivou (države, republike, kantoni, pokrajine), onda se vrlo često javlja poreska konkurentnost između ovih entiteta. Po pravilu područja sa nižim dostignutim nivoom ekonomskog razvoja nude niže poreske stope, dok oni razvijeniji primenjuju više stope. Upravo to nam pokazuju podaci iz tabele 2, gde se vidi velika šarenolikost poreskih stopa i BDP *per capita* između kantona u Švajcarskoj. Najviše efektivna poreska stopa (24,23%) je u Ženevi, koja pripada bogatim kantonima, dok najnižu stopu od 10,80% ima kanton Apencil Auseroden, koji pripada grupaciji kantona sa najnižim BDP po glavi stanovnika.

Tabela 2. Visina efektivnih¹ poreskih stopa na dohodak pravnih lica u izabranim kantonima u Švajcarskoj u 2010. Godini

Table 2. Level of effective tax rates on income of corporation in selected cantons in Switzerland in 2010

Naziv kantona	BDP <i>per capita</i> (u CHF)	Efektivna poreska stopa (u%)
Apencil Auseroden	45.429	10,80
Obvalden	38.562	11,10
Nidvalden	68.450	12,70

¹ Pod efektivnim poreskim stopama podrazumevamo nominalne stope korigovane za olakšice i oslobođenja.

Cug	92.168	13,40
Opfikom	38.762	13,48
Šafhausen	53.916	13,90
Bern	44.845	13,00-24,00
Basel-lend	51.917	14,20-20,30
Sent Galen	44.103	14,20
Bazel-Siti	107.592	14,90-23,4
Lucern	42.592	15,90
Cirih	67.375	21,17
Vaud	51.474	23,54
Ženeva	61.223	24,23

Izvor: www.estv.admin.ch/data/sd/e/system/inhalt.htm

Poreska konkurencija javlja se i između država koje čine carinsku uniju ili jedinstveno tržište. Pravi predstavnik za ovaj vid poreske konkurencije je Evropska unija. Naime, u EU se velika pažnja poklanja harmonizaciji poreza. Do sada je postignuta velika usaglašenost poreskih propisa u domenu poreza na potrošnju (porez na dodatu vrednost – PDV, akcize i carine), dok u oblasti direktnih poreza (porez na dohodak fizičkih lica, porez na dobit preduzeća i porezi na imovinu) rezultati harmonizacije nisu ni približni. Činjeni su brojni pokušaji, ali zemlje članice za sada ne prihvataju ove inicijative, tako da kod ovih poreza postoje značajne razlike među zemljama.

Kao što je napred pomenuto, među zemljama članicama EU ne postoji saglasnost ni oko vrste stope. U tabeli 1 su prikazane zemlje EU koje koriste proporcionalne poreske stope, mada postoje i one zemlje gde se koriste progresivne poreske stope. Nadalje, ova druga grupacija zemalja se razlikuje po stepenu progresivnosti, ali i po broju tranši koje se koriste, što se može videti u tabeli 3. Najviši stepen progresivnosti beleži se u Švedskoj, gde stopa u poslednjoj tranši dostiže 56%. Od analiziranih zemalja Kipar ima najblažu progresiju, gde maksimalna poreska stopa iznosi 30%. Međutim, ako ove stope uporedimo sa stopama koje se primenjuju kod proporcionalnog poreza, gde Bugarska ima stopu od svega 10%, a Češka i Litvanija 15%, dok Rumunija dostiže 16%, jasno se uočava da su razlike ogromne. Raspon u nominalnim poreskim stopama između Švedske i Bugarske je čitavih 46%, a između Švedske, s jedne strane, i Češke i Litvanije, s druge strane, ovaj jaz iznosi 40%. Iz ovih razlika se vidi da novoprimitljene zemlje članice EU nastoje da atraktivnim poreskim stopama privuku što više kapitala, odnosno novih investicija.

Tabela 3. Pregled zemalja EU koje koriste progresivno oporezivanje dohotka fizičkih lica u 2011. godini

Table 3. Summary of EU countries that use progressive taxation of personal income in 2011

Zemlja	Poreske stope (%)	Broj tranši
Austrija	21–50	4
Belgija	25–50	5
Kipar	20–30	4
Francuska	10–48	7
Nemačka	15–42	4
Grčka	0–40	4
Mađarska	18–36	2
Italija	23–43	4
Poljska	19–40	3
Portugalija	10,5–40	7
Slovenija	16–50	3
Švedska	0–56	3
Velika Britanija	0–40	3

Izvor: www.worldwide-tax.com

S druge strane, kada je u pitanju oporezivanje dohotka pravnih lica, odnosno dobiti preduzeća stope su proporcionalne, ali vrlo diferencirane među zemljama. Iz tabele 4 vidimo da su najveći ekstremi Belgija sa 33,99% i Francuska sa 33,33%, dok ubedljivo najniže poreske stope imaju Kipar i Bugarska u iznosu od 10%. Ono što se takođe može uočiti iz ove tabele je da u svim zemljama, negde više negde manje, postoji neslaganje između nominalnih i efektivnih poreskih stopa, zato što se kod ovog poreskog oblika koriste značajne olakšice i oslobođenja.

Tabela 4. Razlika između propisanih i efektivnih poreskih stopa poreza na dobit preduzeća u zemljama EU u 2011. godini (u %)

Table 4. The difference between the statutory and effective tax rate of income corporate tax in the EU in 2011 (in%)

Država	Propisana poreska stopa	Efektivna poreska stopa	Država	Propisana poreska stopa	Efektivna poreska stopa
V. Britanija	28	23,2	Grčka	24	13,9
Nemačka	30-33	22,9	Irska	24	11,9
Italija	31,4	22,8	Rumunija	16	10,4
Holandija	20-25	20,9	Kipar	10	9,4
Španija	30	20,9	Francuska	33,33	8,2

Poljska	19	17,7	Estonija	21	8
Mađarska	10/19	16,7	Rep. Češka	19	7,4
Švedska	26,3	16,4	Danska	25	7,4
Finska	26	15,9	Slovačka	19	7
Austrija	25	15,7	Letonija	15	6,5
Portugalija	12,5/25	14,99	Belgija	33,99	4,8
Slovenija	20	14,8	Bugarska	10	4,6

Izvor: www.worldwide-tax.com, www.iiea.com/blogosphere/effective-eu-corporate-tax-rates (1.9.2011)

Treća vrsta regionalne konkurencije javlja se među susednim zemljama. Na primer ako posmatramo zemlje centralne Evrope može se uočiti da su ove zemlje početkom 21. veka vršile značajne poreske reforme, gde su između ostalog vodile računa o konkurentnosti svojih poreskih sistema. U to vreme Mađarska je uspela da privuče najveći obim stranih direktnih investicija. Uočivši to, Poljska je brzo otpočela reformu svog zakona o porezu na dobit preduzeća, jer je pristupila uvođenju višegodišnjih poreskih oslobođenja, koja su kod specijalnih ekonomskih zona iznosila i dvadeset godina. Slično je učinila i Republika Češka, koja je takođe uvela višegodišnja oslobođenja. Ako posmatramo zemlje Jugoistočne Evrope i ovde se uočava značajna primena poreske konkurencije, prevashodno zbog privlačenja stranih direktnih investicija. Posle Irske, Srbija je bila prva zemlja u Evropi koja je uvela poresku stopu od 10% za oporezivanje dobiti preduzeća, uz prisustvo brojnih olakšica i oslobođenja. Kasnije istu poresku stopu uvode Bugarska, Bosna i Hercegovina i Makedonija, dok Crna Gora primenjuje najnižu stopu u Evropi od 9%.

Tabela 5. Priliv stranih direktnih investicija u izabranim zemljama, 1994–2000. (u milionima \$)

Table 5. Foreign direct investment in selected countries, 1994–2000. (\$ in millions)

Država	1994.	1995.	1990–1995.	1996–2000.
Mađarska	1.143	4.000	10.737	12.968
Poljska	1.875	2.500	7.148	21.969
Rep. Češka	870	2.500	5.666	15.466
Slovačka	187	200	775	2.150
Slovenija	87	150	501	3.052
Albanija	53	75	205	583
Bugarska	105	150	412	1.428
Rumunija	340	400	933	4.017
Rusija	1.000	2.000	4.400	269.960
Ukrajina	91	113	574	1.400

Izvor: Estrin, Richet & Brada, 2000, str.16

Tabela 6. Strane direktne investicije u Srbiji i susednim zemljama u periodu krize (2009–2011.) u milionima €

Table 6. Foreign direct investment in Serbia and neighboring countries during the crisis period (2009 to 2011). € millions

Država	2009.	2010.	2011.	Ukupno	Po stanovniku
Albanija	706	831	650	2.187	679
BiH	177	174	250	601	156
Bugarska	2.413	1.779	1.064	5.256	710
Hrvatska	2.096	281	1.200	3.577	806
Makedonija	145	159	210	514	249
Crna Gora	1.099	574	300	1.973	3.182
Rumunija	3.490	2.219	1.917	7.626	401
Srbija	1.372	1.033	1.827	3.132	431

Izvor: Strane direktne investicije u Srbiji 2001–2011, 2012, str. 10

Uzimajući u obzir ukupan obim investicija, gotovo u svim analiziranim zemljama u tabeli 6 uočava se blaži ili oštriji pad, izuzev Makedonije, koja je ostvarila pozitivan trend u kretanju investicija. Najveći pad su zabeležile Hrvatska i Bugarska. Za Srbiju se uočava da je 2010. došlo do značajnog pada investicija, da bi tokom 2011. godine iznos bio više nego dupliran. Sa druge strane, posmatrajući iznos investicija po glavi stanovnika, ubedljivo najbolje rezultate ima Crna Gora.

Posmatrajući tabelu 7, možemo uočiti da je Srbija po pitanju priliva neto stranih direktnih investicija ostvarila rekord u 2006. godini, koji do danas ni približno nije ostvaren. Ohrabruje činjenica da je druga po redosledu 2011. godina, što može da znači oporavak srpske privrede.

Tabela 7. Neto strane direktne investicije u Srbiji 2001–2011, u milionima €

Table 7. Net foreign direct investments in Serbia from 2001–2011, in millions of €

Godina	Iznos u milionima €	% BDP	Po glavi stanovnika
2001.	184	1,4	25
2002.	500	3,1	67
2003.	1.194	6,9	160
2004.	774	4,1	104
2005.	1.125	6,2	168
2006.	3.323	14,3	448
2007.	1.821	6,4	247
2008.	1.824	5,6	248
2009.	1.372	4,8	187
2010.	1.033	3,5	142
2011.	1.827	5,5	521

Izvor: Strane direktne investicije u Srbiji 2001–2011, 2012, str. 60

Druga vrsta poreske konkurencije je sektorska konkurencija. Kako je sa globalizacijom došlo do veoma dinamičnog razvoja multinacionalnih kompanija, u centru pažnje poreske konkurencije počinju da se nalaze određene vrste investicija. Dolazi do izdvajanja nekoliko propulzivnih grana, u kojima, ako se ulaže kapital, one predstavljaju lokomotivu razvoja nacionalne privrede. Otuda poreska konkurencija može biti definisana prema sledećim karakterističnim sektorima (Раичевић & Ненадић, 2004, str.52):

- usmerenje na automobilsku industriju,
- usmerenje na elektronsku industriju i druge visoke tehnologije ili
- usmerenje na finansijske centre multinacionalnih kompanija.

Zemlje u tranziciji koje su imale svoje automobilske industrije nastojale su da pronađu poznatog strateškog partnera kako bi obezbedile opstanak i razvoj ove veoma značajne industrijske grane, koja se javlja kao značajan apsorber radne snage i koja preko industrije delova upošljava i mnoga druga preduzeća. Poznati primeri takve privatizacije su „Škoda“ automobili iz Republike Češke, gde je većinski vlasnik postao širom sveta poznati gigant iz automobilske industrije – Folcvagen (VW). Većinski vlasnik rumunske „Dačije“ postao je „Reno“, a naše „Zastave“ italijanski „Fijat“. Na ovaj način se ublažavaju negativne socijalne posledice procesa tranzicije, koje se ogledaju u velikim viškovima radne snage.

S druge strane, sektorski usmerena poreska konkurencija može da se realizuje putem direktnog pregovaranja sa potencijalnim investitorom. Multinacionalna kompanija iz oblasti elektronske industrije "Intel" je pregovarala sa više zemalja o svojoj investiciji vrednoj oko 3,5 milijarde američkih dolara. Najpre su sredinom 2000. godine pregovarali sa vladom Izraela, a nešto kasnije i sa vladama Češke i Portugalije, da bi za mesto investicije izabrali Egipat, jer je egipatska vlada ponudila investitoru status proizvodne slobodne zone.

Poreska konkurencija vezana za finansijske centre multinacionalnih kompanija najčešće se vezuje za tzv. područja poreske rajeve. Poreski rajevi predstavljaju države ili teritorije koje pripadaju nekoj državi u kojima se pružaju usluge koje se uopšte ne oporezuju ili se oporezivanje vrši po veoma niskim poreskim stopama. Da bi se neka država ili njena teritorija označila poreskim rajem mora da budu ispunjeni sledeći uslovi:

- da je nominalna poreska stopa na nultom ili veoma niskom nivou,
- da postoji netransparentan poreski sistem,
- da je značajno umanjena efektivna razmena informacija sa inostranim poreskim organima i
- da se to područje promovise kao off-shore *centar* (Стојановић, 2010, str. 197) .

Tabela 8. Lista nekooperativnih poreskih rajeva u 2009. Godini

Table 8. A list of uncooperative tax havens in 2009

Crna lista	Siva lista	Lista nekooperativnih finansijskih centara
Kostarika Filipini Malezija	Andora, Angvila, Antigva i Barbuda, Aruba, Bahami, Bahrein, Belize, Bermudi, Britanska Devičanska Ostrva, Kajmanska Ostrva, Kukova Ostrva, Kipar, Dominika, Gibraltar, Grenada, Guernsej, Ostrvo Man, Džersi, Liberija, Lihtenštajn, Malta, Maršalska Ostrva, Mauricijus, Monako, Monserat, Nauru, Holandski Antili, Niue, Panama, Sveti Kids & Nevis, Sveta Lucija, Sveti Vinsent & Grenadini, Samoa, San Marino, Sejšeli, Ostrva Turks & Kaikos, Američka Devičanska Ostrva, Vanuatu i Urugvaj	Austrija Belgija Brunej Čile Gvatemala Luksemburg Singapur Švajcarska

Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/Tax_haven

Upotreba različitih poreskih zakona u cilju ublažavanja ili umanjenja poreske obaveze među zemljama stara je koliko i samo oporezivanje. U antičkoj Grčkoj neka od ostrva su korišćena za smeštaj robe trgovaca kako bi se izbegao porez na uvezenu robu od 2%, koji je nametnula grad-država Atina. Postoje brojni izvori o pojavi prvih poreskih rajeva, ali se sa sigurnošću može tvrditi da su se oni javili pod ovim imenom neposredno nakon Prvog svetskog rata. Većina ekonomista sugerise da je prvi "pravi" poreski raj Švajcarska, jer je ona pružala utočište svima onima koji su pokušavali da izbegnu socijalno nepravične poreske sisteme. Naime, posle rata mnoge zemlje su zbog obnove od ratnih razaranja povećale poresko opterećenje, dok Švajcarska to nije učinila, jer ona nije ratovala. To je uslovalo značajan priliv stranog kapitala u ovu zemlju. Do 50-ih godina XX veka poreski rajevi su primenjivani samo u slučaju oporezivanja dohotka fizičkih lica, dok se od tada fokusiraju na privlačenje kapitala kompanija putem nultog ili minimalnog oporezivanja dobiti. Na taj način su nastali i prvi *off-shore* finansijski centri, koji pružaju usluge finansijskim korporacijama (Ђуровић-Тодоровић & Ђорђевић, 2011, str. 161).

Krajem 90-ih godina prošlog i početkom ovog veka, OECD je pokrenula inicijativu za borbu protiv poreskih rajeva, u cilju smanjenja zloupotrebe „nelojalne poreske konkurencije“. Aprila 2009. godine objavljena je lista nekooperativnih poreskih rajeva. Ona obuhvata tri liste:

crnu, sivu i listu nekooperativnih finansijskih centara. Iz priložene tabele se vidi da se Konstarika, Filipini i Malezija nalaze na crnoj listi, što znači da ove zemlje, iako su okarakterisane da su poreski rajevi, ništa ne preduzimaju da to promene. Najobimniju grupaciju predstavljaju zemlje koje se nalaze na sivoj listi i kojima je upućena opomena da preduzmu određene mere kako bi promenile svoj položaj i status zemlje poreskog raja. Treću grupu čini osam zemalja, gde se nalaze i najrazvijenije zemlje, a označene su kao poreski rajevi u oblasti finansijskih usluga.

Poreski rajevi imaju negativan uticaj i na razvijene i na nerazvijene zemlje. Koristi od njih jedino imaju bogati pojedinci ili kompanije koje pokušavaju da izbegnu plaćanje poreza na ostvarene prihode. Prema dostupnim podacima, na Kipru je pre ulaska u EU bilo više od 60.000 *off-shore* kompanija. Prema proceni organizacije Tax Justice Network, svake godine budžeti zemalja u svetu ostanu uskraćeni za 255 milijardi \$ zbog postojanja poreskih rajeva. Takođe, prema nekim procenama, ruski bogataši su tokom 90-ih godina prošlog veka prebacili najmanje 500 milijardi \$ u poreske rajeve. Kako je ovo problem i razvijenih i nerazvijenih zemalja, moguće ga je ublažiti samo ako postoji saradnja između nacionalnih vlada i međunarodnih organizacija.

Zahvaljujući brojnim poreskim podsticajima dolazi do međunarodne evazije poreza, što izaziva „efekat prelivanja“ (*spillover effects*) zbog koga pogođene zemlje moraju da revidiraju svoje poreske osnovice. Poreski sistem koji izaziva negativne eksterne efekte na poreske sisteme drugih zemalja označava se kao nefer, odnosno štetna poreska konkurencija. Upravo su poreski rajevi najznačajniji predstavnici štetne poreske konkurencije, jer se u njima efektivne poreske stope na prihode od mobilnih kapitala dovode na tako nizak nivo da druge zemlje u takvu poresku politiku ne mogu da se uklope, ali mogu da konstatuju ogromne štete po budžetske prihode u svojim zemljama zbog prelaska kapitala, a time i poreza u druge zemlje.

Zbog toga zemlje pogođene nefer poreskom konkurencijom preduzimaju razne mere kako bi je svele na najmanji mogući nivo. Ove mere se dele u tri velike grupe: unilateralne, bilateralne i multilateralne (Lampreave, 2011).

Unilateralne mere preduzimaju zemlje koje žele da zaštite svoje poreske osnovice od erozije i odliva poreskih prihoda u druge zemlje. Kakva će struktura ovih mera biti, zavisi od mnogih faktora. Najčešće korišćene mere su regulacija fiskalne transparentnosti, transfernih cena i sistema kazni za zemlje poreske rajeve ili one koje ne žele da razmenjuju bitne informacije koje se tiču oporezivanja. Primena ovih mera ne zahteva saglasnost i sklapanje ugovora sa drugim zemljama.

Bilateralne mere predstavljaju sporazume između zemalja kojima se žele odstraniti negativne posledice dvostrukog oporezivanja ili nekorektna poreska konkurencije.

Multilateralne mere su koordinisane akcije koje se mogu koristiti kao odgovor na globalizovana tržišta. Njima se promovišu principi međusobne saradnje. Razne organizacije, kao što su OECD, UN, Komisija EU i druge nastoje da definišu preporuke za ponašanje država u uslovima štetne poreske konkurencije.

KONKURENTNOST PORESKOG SISTEMA SRBIJE

Srbija kao i mnoge druge zemlje koristi brojne instrumente za privlačenje stranih direktnih investicija i podsticaj privrednog rasta. Veliki broj instrumenata je iz sfere fiskalne politike. Naime, brojnim poreskim olakšicama, oslobođenjima i niskim poreskim stopama žele se ostvariti navedeni ciljevi. Kako se olakšice koriste, pre svega, kod direktnih poreza u nastavku ćemo analizirati osobenosti poreza na dohodak građana i porez na dobit preduzeća.

Porez na dobit pravnih lica u savremenim uslovima ima veliku izdašnost. Pored toga, ima izraženu stabilizacionu i razvojnu komponentu. Ovaj poreski oblik, posmatrano sa istorijskog aspekta, pojavio se krajem 19. veka, a u poreski sistem Srbije uveden je 1. januara 1992. godine, pod nazivom porez na dobit korporacija. Zatim je egzistirao pod nazivom porez na dobit preduzeća, da bi danas aktuelni naziv bio porez na dobit pravnih lica. Uzimajući u obzir visinu poreske stope, možemo konstatovati da Srbija posle Crne Gore ima najnižu poresku stopu za ovaj porez, jer iznosi 10%. Međutim, zbog fiskalne konsolidacije od 1. januara 2013. godine ova stopa će biti povećana na 12%, što opet Srbiju, među evropskim zemljama, svrstava u red zemalja sa najnižom poreskom stopom.

Ono što dodatno ide u prilog stimulanju novih investicija su brojne olakšice i oslobođenja, koja se javljaju kod ovog poreskog oblika, pri čemu su razvrstana u sledeće grupe:

Poreska oslobođenja (Закон о порезу на добит правних лица, 2011, чл.44–46a) :

- nedobitna organizacija se oslobađa plaćanja poreza na dobit ako u godini u kojoj se odobrava pravo na oslobođenje ostvari višak prihoda nad rashodima do 400.000 dinara pod tačno naznačenim uslovima;

- koncesiono preduzeće odnosno koncesionar se oslobađa plaćanja poreza na dobit ostvarenu po osnovu prihoda od predmeta koncesije na rok do 5 godina od dana ugovorenog završetka koncesionog ulaganja u celini;

- preduzeće za radno osposobljavanje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalidnih lica, srazmerno učešću tih lica u ukupnom broju zaposlenih.

- korisnik slobodne zone.

Poreski krediti (Закон о порезу на добит правних лица, 2011, чл.47–48а):

– за dobit ostvarenu u novoosnovanoj poslovnoj jedinici u nedovoljno razvijenim područjima u trajanju od dve godine, srazmerno učešću tako ostvarene dobiti u ukupnoj dobiti pravnog lica,

– obvezniku koji izvrši ulaganja u nekretnine, postojenja, opremu ili biološka sredstva u sopstvenom vlasništvu za obavljanje pretežne delatnosti i delatnosti upisanih u osnivački akt obveznika priznaje se pravo na poreski kredit u visini od 20% izvršenog ulaganja, s tim što ne može biti veći od 50% obračunatog poreza u godini u kojoj je izvršeno ulaganje. Ovo oslobođenje za mala preduzeća iznosi 40%, s tim što ne može biti veće od 70% obračunatog poreza. Neiskorišćeni deo poreskog kredita može se preneti unapred na račun poreza na dobit iz budućih obračunskih perioda, ali ne duže od deset godina. Ovde treba napomenuti da se ove odredbe ne odnose na vazduhoplove i plovne objekte koji se ne koriste za obavljanje delatnosti, putnički automobil, osim automobila za taksi prevoz, renta kar, obuku vozača i specijalnih putničkih automobila sa ugrađenim uređajima za bolesnike, nameštaj, osim nameštaja za opremanje hotele, motela, restorana, omladinskih, dečjih i radničkih odmarališta, tepihe, umetnička dela likovne i primenjene umetnosti i ukrasne predmete za uređenje prostora i alat i inventar sa kalulativnim otpisom.

– obvezniku koji izvrši ulaganja u nekretnine, postojenja, opremu ili biološka sredstva u sopstvenom vlasništvu priznaje se poreski kredit u visini od 80% od ulaganja izvršenog u toj godini, ako je obveznik razvrstan u registru jedinica razvrstavanja u jednu od sledećih delatnosti: 01 – poljoprivreda, 05 – ribarstvo, 17 – proizvodnja tekstilnih prediva i tkanina, 18 – proizvodnja odevnih predmeta, dorada i bojenje krzna, 19 – prerada kože i proizvodnja predmeta od kože, 27 – proizvodnja osnovnih metala, 28 – proizvodnja standardnih metalnih proizvoda, 29 – proizvodnja mašina i uređaja, 30 – proizvodnja kancelarijskih i računskih mašina, 31 – proizvodnja električnih mašina i aparata, 32 – proizvodnja radio, TV i komunikacione opreme, 33 – proizvodnja medicinskih, preciznih i optičkih instrumenata, 34 – proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica, 35 – proizvodnja ostalih saobraćajnih sredstava, 37 – reciklaža i 92 – grupa 9211 – kinematografska i video-proizvodnja.

Podsticaji kod ulaganja (Закон о порезу на добит правних лица, 2011, чл.50а–50и):

– poreski obveznik koji uloži u svoja osnovna sredstva, odnosno u čija osnovna sredstva drugo lice uloži više od 800 miliona dinara radi obavljanja delatnosti upisane u osnivačkom aktu obveznika i koji u periodu ulaganja dodatno zaposli na nedoređeno vreme najmanje 100 lica, oslobađa se plaćanja poreza na dobit pravnih lica u periodu od deset godina srazmerno tom ulaganju;

– poreski obveznik koji obavlja delatnost u nedovoljno razvijenom području oslobađa se plaćanja poreza na dobit za period od pet godina ako ispunjava sledeće uslove: da je uložen iznos veći od 8 miliona dinara, da koristi 80% vrednosti osnovnih sredstava u nedovoljno razvijenom području, da u toku ulaganja zaposli na neodređeno vreme najmanje pet lica i da najmanje 80% novoprimitljenih radnika ima prebivalište i boravište u nedovoljno razvijenom području.

Ukoliko u navedenim periodima od pet odnosno deset godina obveznik smanji broj zaposlenih, gubi pravo na poresko oslobođenje za ceo period korišćenja ovog oslobođenja. Takođe i ako prekine poslovanje, prestane da koristi ili otuđi sredstva koja su bila predmet nabavke a na osnovu kojih je obveznik stekao pravo na poresko oslobođenje gubi ovo pravo uz obavezu obračunavanja i plaćanja poreza koji bi platio da nije koristio ovaj podsticaj.

Zakon o porezu na dobit koncipiran je tako da sadrži odredbe kojima se otklanja dvostruko oporezivanje dobiti ostvarene u drugoj zemlji. Pa tako, ako rezidentni obveznik ostvari dobit poslovanjem u drugoj državi, na koju je plaćen porez u toj državi, odobrava mu se poreski kredit u visini plaćenog poreza na dobit u toj drugoj državi. Takođe se predviđa da matično pravno lice, koje je rezident Republike Srbije, može umanjiti obračunati porez na dobit pravnih lica za iznos poreza koji je njegova nerezidentna filijala platila u drugoj državi na dobit iz koje su isplaćene dividende. Ovakvim pravnim licima može se umanjiti obračunati porez na dobit za iznos poreza po odbitku, koji je njegova nerezidentna filijala platila u drugoj državi na ime kamate i autorskih naknada.

Kao podsticajna mera za nova ulaganja koristi se i *ubrzana amortizacija*. U Srbiji se prema Pravilniku (Правилнику о начину разврставања сталних средстава по групама и начину утврђивања амортизације за пореске сврхе, 2010, чл.2–4) sva stalna sredstva razvrstavaju u 5 grupa: I grupa – 2,5%, – proporcionalna metoda, II grupa – 10% – degresivna metoda, III grupa – 15% – degresivna metoda, IV grupa – 20% – degresivna metoda i V grupa – 30% – degresivna metoda.

U strukturi poreskog sistema Srbije preovladavaju indirektni porezi, dok su prihodi od direktnih poreza veoma mali (Ђуровић-Тодоровић & Ђорђевић, 2010, str. 36). Zbog toga možemo konstatovati da je naš poreski sistem neefikasan i nepravičan. Učešće direktnih poreza u ukupnim poreskim prihodima je ispod 20%, dok se više od 4/5 poreskih prihoda prikupi putem poreza na potrošnju. Stoga je pozicija poreza na dohodak fizičkih lica u Srbiji daleko skromnija (od 10,5 do 11,6% ukupnih poreskih prihoda) nego u razvijenim, pa čak i manje razvijenim zemljama. Za ovaj poreski oblik u Srbiji se koristi naziv porez na dohodak građana. Razlozi ovako male izdašnosti poreza na dohodak građana su niski dohoci i mali broj zaposlenih. Takođe, kao razlog

ovakvog stanja u sferi oporezivanja građana je i taj što je kod nas u primeni mešoviti sistem oporezivanja dohotka, koji podrazumeva akontaciono cedularno oporezivanje svake vrste prihoda ponaosob, i godišnje korektivno oporezivanje ukupnog dohotka koji prelazi zakonom propisani iznos. Bez obzira na uvođenje godišnjeg poreza na dohodak građana, kod najvećeg broja obveznika se ne postiže pravičnost u oporezivanju, jer se ne oporezuje ukupna ekonomska snaga poreskog obveznika. U sledećoj tabeli prikazane su sve vrste prihoda koje ulaze u sistem poreza na dohodak građana, način oporezivanja, poreske osnovice i stope.

Tabela 9. Elementi poreza na dohodak građana u Republici Srbiji

Table 9. Elements of Income Tax in the Republic of Serbia

Vrsta prihoda	Način oporezivanja	Poreska osnovica	Poreska stopa
Zarade	po odbitku	Bruto zarada	12%
Prihodi od poljoprivrede i šumarstva	po rešenju	Katastarski prihod	10% ²
Prihodi od samostalne delatnosti	po rešenju	Oporeziva dobit	10%
Prihodi od autorskih prava i prava industrijske svojine	po odbitku	Bruto prihod – troškovi	20%
Prihodi od kapitala	po odbitku	Kamata i dividende	15%
Prihodi od nepokretnosti	po odbitku	Bruto prihod – 20% normiranih troškova	20%
Kapitalni dobiti	po rešenju	Kapitalni dobitak	15%
Ostali prihodi	po odbitku	Razno	20%

Izvor: Закон о порезу на доходак грађана, „Сл. гласник РС“, бр.24/01, 80/02, 80/02–др. закон, 135/04, 62/06, 65/06–испр., 31/09, 44/09, 18/10, 50/11,91/11–одлука УС и 93/12

Ako pogledamo visinu poreskih stopa, jasno je da Srbija pripada grupaciji zemalja koje imaju vrlo atraktivne, tj. niske poreske stope. Nakon sagledavanja svih olakšica i olobodjenja nije teško zaključiti da su efektivne poreske stope još niže u odnosu na nominalne, tako da se može konstatovati da je Srbija izuzetno konkurentna kada je u pitanju oporezivanje dohotka fizičkih i pravnih lica.

² Zbog elementarnih nepogoda (suša, poplava i grad) obveznici poreza na prihode od poljoprivrede i šumarstva bili su oslobođeni plaćanja ovog poreza u 2011. godini.

Poreska stopa na *prihode od zarada* je svega 12%, pri čemu treba naglasiti da postoji veoma širok krug oslobođenja i olakšica (#Закон о порезу на доходак грађана, 2012, чл.18–21д). Ovaj porez se ne plaća na primanja zaposlenog po osnovu: naknade troškova prevoza u javnom saobraćaju; dnevnice za službeno putovanje u zemlji i inostranstvu; naknade troškova smeštaja na službenom putovanju; naknade prevoza na službenom putovanju itd. i to do tačno propisane visine. Od plaćanja poreza na zarade izuzete su osobe sa invaliditetom zaposlene u preduzeću za radno osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Zakon predviđa olakšice za poslodavce koji zaposle nove radnike na neodređeno vreme za period od godinu dana, za pripravnike do 30 godina starosti tri godine, za lica sa invaliditetom tri godine, itd.

Za oporezivanje *prihoda od poljoprivrede i šumarstva* poreska stopa je 10%. Međutim, i ovde postoje brojne olakšice i oslobođenja. Porez na prihode od poljoprivrede i šumarstva ne plaća se na katastarski prihod: zemljišta na kome su podignuti nasipi, kanali i ustave i drugi objekti od zemlje namenjeni za odbranu od poplava, za odvodnjavanje, navodnjavanje ili zaštitu od erozije; zemljišta čije je iskorišćavanje na osnovu zakona zabranjeno; zemljišta pod zgradama diplomatskih i konzularnih predstavništava, pod uslovom reciprociteta itd. Za zemljište na kome je usled elementarnih nepogoda, biljnih bolesti i štetočina ili usled drugih vanrednih događaja koje obveznik nije mogao da spreči, prinos smanjen za više od 25% od prosečnog prinosa za poslednje tri godine u opštini, umanjice se katastarski prihod srazmerno smanjenju prinosa.

Stopa poreza na *prihode od samostalne delatnosti* iznosi 10%. Poreski podsticaji po osnovu ulaganja u osnovna sredstva u sopstvenu registrovanu delatnost priznaju se preduzetnicima pod uslovima i na način kako se priznaju pravnim licima po zakonu kojim se uređuje porez na dobit pravnih lica.

Poreska stopa kod *poreza na prihode od autorskih i srodnih prava i prava industrijske svojine* je 20%. Radi ostvarenja principa pravičnosti u oporezivanju zakonodavac predviđa olakšice vezane za poresku osnovicu. Za vajarska dela, tapiserije, umetničku keramiku, mozaik i vitraž itd. – 50% od bruto prihoda; za slikarska i grafička dela, sitnu plastiku, naučna, stručna, književna i publicistička dela, muzička i kinematografska dela, za izvođenje umetničkih dela (sviranje i pevanje, pozorišna i filmska gluma, recitovanje), snimanje filmova itd. – 43% od bruto prihoda; za interpretaciju, odnosno izvođenje estradnih programa zabavne i narodne muzike, proizvodnju fonograma, videograma, emisije, baze podataka i za druga autorska i srodna prava – 34% od bruto prihoda (#Закон о порезу на доходак грађана, 2012, чл. 56).

Stopa poreza na *prihode od kapitala* iznosi 15%. Na prihode od kapitala na kamatu se ne plaća porez: na dinarska sredstva po osnovu štednih i drugih depozita (oročenih ili po viđenju) i po osnovu dužničkih

hartija od vrednosti čiji je izdavalac Republika, autonomna pokrajina, jedinica lokalne samouprave ili Narodna banka Srbije.

Kod *prihoda od nepokretnosti* poreske olakšice se odnose na poresku osnovicu, jer zakonodavac predviđa normirane troškove od 20%, dok stopa ovih troškova za prihode od nepokretnosti ostvarenog po osnovu iznajmljivanja stanova, soba i postelja putnicima i turistima za koje je plaćena boravišna taksa iznosi 50% od bruto prihoda. Stopa poreza na prihode od nepokretnosti iznosi 20%. Prihodi od nepokretnosti u vidu zakupnine koja je primljena za više godina odjednom, prilikom utvrđivanja prihoda, dele se na zahtev obveznika na onoliko jednakih delova koliki je broj godina za koju je zakupnina plaćena, a ne duže od pet.

Stopa poreza na *kapitalni dobitak* iznosi 15%. Ovde zakonodavac najpre dozvoljava prebijanje kapitalnih dobitaka i kapitalnih gubitaka. Ako se i posle prebijanja iskaže kapitalni gubitak, dopušteno je njegovo prebijanje u narednih pet godina. Obveznik, koji sredstva ostvarena prodajom nepokretnosti u roku od 90 dana od dana prodaje uloži u rešavanje svog stambenog pitanja i stambenog pitanja članova svoje porodice, odnosno domaćinstva, oslobađa se poreza na ostvareni kapitalni dobitak.

Kod korektivnog godišnjeg poreza na dohodak građana, čiji obveznici su samo lica koja ostvare veći oporezivi prihod od trostruke prosečne zarade na nivou Srbije, takođe, postoje olakšice: za poreskog obveznika – 40% od prosečne godišnje zarade; za izdržavanog člana porodice – 15% od prosečne godišnje zarade. Ukupan iznos ličnih odbitaka ne može biti veći od 50% dohotka za oporezivanje.

ZAKLJUČAK

Poreska konkurencija nije nov fenomen, ali značajan porast interesovanja za ovu pojavu otpočinje pre tridesetak godina. Koriste je i razvijene i manje razvijene zemlje. I jedne i druge žele da privuku dodatni kapital. Jedne to čine da bi povećale investicionu aktivnosti i ubrzale privredni rast i razvoj, a druge vrše preraspodelu poreskog tereta na teret zemalja izvoznica kapitala.

Neke zemlje, kao što je Irska, uspele su da iskoriste prednosti poreske konkurencije, da privuku značajne investicije i da stabilizuju svoj ekonomski sistem. Zemlje u tranziciji su obilato koristile poresku konkurenciju prevashodno radi privlačenja investicija u automobilskoj i elektronskoj industriji i sferi finansijskih usluga.

Generalno posmatrano, svaka konkurencija je dobra, pa se to može reći i za poresku konkurentnost, jer ona dovodi do snižavanja poreskih stopa, ali i do efekasnijeg upravljanja javnim prihodima od strane državne administracije. Dolazi do značajne promene u stavu oko fiskalnog statusa prihoda od rada i kapitala. Ranije su jače oporezovani prihodi od kapitala,

da bi nakon ovih promena situacija postala obrnuta. Zbog olakšanog kretanja kapitala među zemljama, poreskim vlastima preostaje da oštrije oporezuju rad, imovinu i potrošnju. Na ovaj način poreski teret teže pogađa niži srednji i siromašni sloj stanovništva, prevashodno zbog bujanja poreza na potrošnju. Rezultat ovakvih kretanja je neefikasan i nepravičan poreski sistem.

Brojne zemlje koriste nefer poresku konkurenciju koja se javlja u formi poreskih rajeva (u njima je često poreska stopa na nultom nivou) i sofisticiranih fiskalnih podsticaja u određenim sektorima privrede (dolazi do "otimanja" dela poreske osnovice). Na ovaj način dolazi do poremećaja u investicionim tokovima, promene poreske strukture, narušavanja principa pravednosti pri oporezivanju, promene strukture javnih prihoda i rashoda, prebacivanja dela poreskog tereta na manje mobilne osnovice, itd. Nefer poreska konkurencija se najčešće javlja u oblasti bankarstva, finansija, osiguranja i distribucije.

Nasuprot poreskoj konkurenciji, nalazi se poreska harmonizacija. Nju zagovaraju razvijene zemlje kako bi sačuvale visoke poreske stope, a time i poreske prihode. Najzastupljenija je među zemljama Evropske unije i to u oblasti poreza na potrošnju.

Pored niskih poreskih stopa, mnoge zemlje koriste čitav spektar poreskih olakšica i osobođenja. Zbog njihovog prisustva dolazi do manjeg ili većeg odstupanja efektivnih od propisanih poreskih stopa.

Poreska konkurencija je neophodan, ali ne i dovoljan uslov i pretpostavka za privlačenje stranih direktnih investicija, jer sem toga nužno je da postoji prihvatljiv nivo sistemskog rizika zemlje. Da je to tako, vidimo na primeru naše zemlje, koja ima izuzetno niske poreske stope i čitav spektar poreskih olakšica i oslobođenja, a opet nema zadovoljavajući priliv stranih direktnih investicija. To nas navodi na zaključak da aktuelnoj i budućim vlasima predstoje ozbiljni poslovi koji se tiču jačanja pravne države, tj. državnih institucija, smanjenja političkog rizika, poboljšanja finansijske discipline, oštre borbe sa korupcijom na svim nivoima, itd.

LITERATURA

- Ђуровић-Тодоровић, Ј., & Ђорђевић, М. (2011). *Директни порези*. Ниш: Економски факултет.
- Ђуровић-Тодоровић, Ј., & Ђорђевић, М. (2010). (Не)ефикасност пореског система Србије, *Финансије*, 1-6, 26–38.
- Easson, A., & Zolt, E. (2003). *Tax Incentives*. World Bank Institute, Washington DC.
- Estrin, S., Richet, X., & Brada, J. (2000). A Comparasion of FDI in Bulgaria, the Czech Republic and Slovenia. In Estrin, S., Richet, X., & Brada, J. (Eds.), *Foreign Direct Investment "Central Eastern Europe: Case Studies of Firm in Transition"*, (pp. VII–XXXI). New York and London: M.E. Sharpe, Inc.
- Закон о порезу на добит правних лица, Службени гласник РС. Бр. 25/2001, 80/2002, 43/2003, 84/2004, 18/2010 и 101/2011.

- Закон о порезу на доходак грађана, Сл. гласник РС. Бр. 24/01, 80/02, 80/02, 135/04, 62/06, 65/06–испр., 31/09, 44/09, 18/10, 50/11,91/11–одлука УС и 93/12.
- Lampreave, P. (2011). Fiscal Competitiveness versus Harmful Tax Competition in the European Union. *Bulletin for International Taxation*, 65(6).
(<http://www.law.hku.hk/aiifl/events/documents/Paper-FiscalCompetitivenessversusHarmfulTaxCompetitionintheEuropeanUnion.pdf>)
- Leibfritz, W., Thornton, J., & Bibbee, A. (1997). *Taxation and Economic Performance*. Working paper no.176. Paris: OECD, Economic Department.
- Леко-Шимић, М. (1999). Међународна конкурентност хрватског gospodarства у окружењу транзицијских земаља средње и источне Европе. *Тржиште*, 11(10), 69–81.
- Mitchell, D. (2001). Lowering Marginal Tax Rates: The Key to Pro-Growth Tax Relief. *Heritage Foundation Background*, no.1443.
- Porter, M.E. (1990). *The Competition Advantage of Nations*. New York: The Free Press.
- Раичевић, Б., & Ненадић, Ј. (2004). Пореска конкуренција - општи осврт. *Economic Annals*, 162, 45–63.
- Schön, W. (2003). *Tax Competition in Europe*, IBFD, Amsterdam.
- Стојановић, С. (2009). Пореска конкуренција versus пореска хармонизација у Европској унији. *Финансије*, 64(1-6), 7–25.
- Стране директне инвестиције у Србији 2001–2011*. (2012). Београд: Business Info Group.
<http://www.bigevents.rs/documents/edicije/Strane%20Direktne%20Investicije%20u%20Srbiji%202001-2011.pdf>
- Tax Policy Assessment and Design in Support of Direct Investment – A Study of Countries in South East Europe*. (2003). The OECD Tax Centre for Tax Policy and Administration with Co-operation with the Investment Compact Team, Paris: OECD.
- Harmful Tax Competition*. (1998). An Emerging Global Issue. Paris: OECD.
http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/company_tax/harmful_tax_practices/index_en.htm

Jadranka Đurović Todorović, Marina Đorđević, University of Niš, Faculty of Economics, Niš

TAX COMPETITION AS A GLOBAL AND REGIONAL PHENOMENON

Summary

Modern tax systems are very similar in form but they differ in breadth of tax bases and type of tax rates. In modern integrated economy competitiveness occupies a central place in economic analysis and thought in both developed and developing countries. The type of competitiveness which has been given considerable attention in the last thirty years is the tax competitiveness, which primarily pertains to direct taxes (personal income tax, corporate income tax, and property taxes).

The reasons that placed tax competition at the focus of attention are threefold: the mobility of international companies, the importance of tax treatment of profits in the country of investment, and increased importance of tracking all costs incurred by the tax competitiveness. Tax competition has positive as well as negative effects. It

belongs to the group of important factors that influenced the governments around the world to reduce tax rates in certain direct taxes. Excellent examples are tax rates for personal income tax in the United States (the rate was reduced from 70% to 28%) and England (from 83% to 40%). Even the OECD estimated that the growth rate increases by 0.5% for each 10% reduction of marginal tax rates. The highlight of tax competition is the introduction of proportional taxes for individuals and companies (the flat tax) in the former socialist countries. In contrast to tax competition there is tax harmonization. It implies harmonization of tax systems of certain countries and is advocated by developed countries.

Tax competition can be viewed in different ways. One of the basic classification is the division into territorial and sectoral tax competition. As far as attracting investors is concerned, the former develops particularly between regions of a single country (in Switzerland the most effective tax rate (24.23%) is in Geneva, which belongs to the rich cantons, while the lowest rate of 10.80% is in the Appenzell Auser-rhoden canton, which belongs to a group of cantons with the lowest GDP per capita), between states that make up a customs union or a common market (Sweden is the EU member with the highest recorded level of progressivity, where the rate in the last tranche reaches 56%, while the rate in Cyprus is the lowest – 30%. However, countries that use the flat tax have far lower rates: 10% in Bulgaria, the Czech Republic and Lithuania – 15%, and Romania – 16%; the range of nominal tax rates between Sweden and Bulgaria goes as far as 46%), or between neighboring countries within a given region (Poland, Czech Republic and Hungary have used this type of tax competition to attract foreign direct investment; the similar also occurred among the countries of Southeastern Europe).

Another type of tax competition is sectoral competition, where there is a separation of several propulsive branches, which represent the engine of national economic development – the car and electronics industries and financial centers of multinational companies.

A tax system that causes negative external effects on the tax systems of other countries is known as unfair, or harmful, tax competition. Tax havens are representatives of harmful tax competition, because their effective tax rates on income from mobile capital are very low or even zero, while other countries suffer extensive damage to their budget revenue.

Serbia integrated mechanisms of tax competition in its tax system because its corporate and individual income tax rates are very low. In addition, there are significant tax reliefs and exemptions, which further reduces the effective tax rates compared to the nominal ones.

Therefore, we conclude that any competition is good, which also applies to tax competition because it leads to lower tax rates but also to more efficient management of public revenues by the state administration.

Tax competition is a necessary, though insufficient, condition and prerequisite for attracting foreign direct investment, because it is essential that there be an acceptable level of a country's systemic risk. This is corroborated by the example of our country, which has very low tax rates and a range of tax reliefs and exemptions, and yet no satisfactory inflow of foreign direct investment. This leads us to the conclusion that the current and future governments need to expend considerable effort to strengthen state institutions, reduce political risk, improve financial discipline, and fight corruption at all levels.

